ADIYAMAN ÜNİVERSİTESİ

ULUSLARARASI

SAMSATLI LUCIANUS

SEMPOZYUMU

INTERNATIONAL

SYMPOSIUM

ON LUCIANUS OF SAMOSATA

17-19 EKİM/OCTOBER 2008

EDİTÖR/EDITOR
Dr. Mustafa Çevik

ULUSLARARASI SAMSATLI LUCIANUS SEMPOZYUMU

INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON LUCIANUS OF SAMOSATA

17-19 EKİM/OCTOBER 2008

ADIYAMAN ÜNİVERSİTESİ YAYIN NO : 2

Editör : Mustafa ÇEVİK

Redaksiyon : Yrd. Doç. Dr. Bahir Selçuk
Yrd. Doç. Dr. Fatih Alkayış
Okt. Ahmet Şahin
Okt. Mustafa Toprak
Okt. Volkan Düzgün

ISBN : 978-605-60221-1-1

Tel : + 90 416 223 17 71 – 72
Belgegeçer : + 90 413 223 30 91
e-posta : bidb@adiyaman.edu.tr
www. @adiyaman.edu.tr

©
Bu kitabın basım, yayın, satış hakları
Adıyaman Üniversitesi'ne aittir.
Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz.

T.C. Başbakanlık Tanıtma Fonu, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Anı Yayıncılık'a katkılarından ötürü teşekkür ederiz.

LUCIANUS'UN METİNLERİNDE THEODİSE TARTIŞMALARI

Zeliha ÖTELEŞ[*]

Giriş

Bu tebliğin amacı, Lucianus'un kötülük problemine dair düşüncelerini netleştirmeye çalışmaktır. Eserlerinde oldukça farklı konulara değinen Lucianus, günümüzde theodise kavramı ile nitelendirilen kötülük problemini de ihmal etmemiş, bu konuda farklı açılımlar ortaya koymuştur.

Kavram olarak "Theodise", ilk defa Gottfried Wilhelm Leibniz (1646–1716) tarafından, *Essais de Theodicée* adlı eserinde zikredilmiştir. Kavram, Grekçe "Tanrı" ve "adalet" sözcüklerinden oluşmuştur.[1]

Bilindiği gibi gerek dinî gerekse felsefî teizmin Tanrısı, her şeyi bilen, her şeye gücü yeten ve mutlak surette iyi olan bir Tanrı'dır. Ancak bu sıfatlara sahip Tanrı'nın yarattığı evrende inkâr edilemeyecek kadar fiziksel ve ahlaki kötülüklerin varlığı da bir gerçektir. İşte, şimdi ele alacağımız konunun esasını, kötülük problemi olarak bilinen şu soru açığa vuracaktır: Nasıl olur da, kudretli ve iyi bir Tanrı'nın yarattığı evrende kötülük var olur? Binlerce insanın hayatına mal olan depremlerin, afetlerin, soykırımların sorumlusu kimdir? Bu problem, ister ortalama bir inananın, isterse de birinci sınıf bir filozofun zihnini şu ya da bu şekilde meşgul etmiştir. Dahası, bu konu ateistlerin fikir planındaki en önemli dayanaklardan biri olmuştur.[2]

---

* Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi İSTANBUL, (oteles9@hotmail.com)

1 Felsefe sözlüğü / Sarp Erk Ulaş ; haz. A. Baki Güçlü... [ve öte.], Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2002, s.1414

2 Çınar, Aliye, Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 1, 2005, s.163

Felsefe tarihi dikkate alındığında ilk olarak Platon'un (ö. M.Ö. 348) eserlerinde, daha sonraları geliştirilen birçok theodise düşüncesinin izlerini ve ipuçlarını görmek mümkündür. Platon'a göre Tanrı, iyilik ve adaletin kendisidir; O'nda kötülük ve adaletsizliğin gölgesinin dahi olduğunu düşünmek abestir.[3]

Theodise düşüncesini mantıksal bir kanıt olarak ilk defa formülleştirenin Epicurus (ö. M.Ö. 270) olduğu söylenir. M.S. II. yüzyılda yaşamış bir kilise babası olan Lactantius'un (ö. M.S. 340) aktarımına göre Epicurus kötülük problemini bir ikilem biçiminde formüle etmiştir.[4] Sonraki dönemlerde David Hume, Epicurus'un sorularının hala yanıtlanmadığını hatırlatarak meseleyi şu şekilde özetlemiştir;

Tanrı, kötülüğü önlemek istiyor da, gücü mü yetmiyor? O halde O güçsüzdür.

Gücü yetiyor da, istemiyor mu? O halde O iyi niyetli değildir.

Hem gücü yetiyor hem de iyi niyetli ise, bunca kötülük nereden geliyor?[5]

Kötülük probleminin kaynağını anlamaya çalışan bu argümanlara farklı sistemler ve teolojiler kendilerince cevaplar vermiştir.

Tanrı vardır. Tanrı bilendir. Tanrı güçlüdür. Tanrı iyidir. Bu önermelerden hareketle kötülükler karşısında, Tanrı'nın, bilgi, güç ve iyiliğinden her birinin aynı güçle savunulamayacağı, bunu savunan her

---

3 Yaran, C.Sadık, *Kötülük ve Theodise*, Vadi yay., Ankara, 1997, s.14

4 "Tanrı, ya kötülükleri ortadan kaldırmak ister de kaldıramaz; veya kaldırabilir, ama kaldırmak istemez; ya da ne kaldırmak ister ne de kaldırabilir, yahut da hem kaldırmayı ister hem de kaldırabilir. Eğer ortadan kaldırmak istiyor da kaldıramıyorsa, O güçsüzdür ki bu durum Tanrı'nın karakteriyle uyuşmaz; eğer ortadan kaldırabiliyor fakat kaldırmak istemiyorsa, O kaskançtır ki bu da aynı şekilde Tanrı ile uyuşmaz; eğer O ne ortadan kaldırmayı istiyor ne de kaldırabiliyorsa, hem kaskanç hem güçsüzdür, bu durumda da, Tanrı değildir; eğer hem ortadan kaldırmayı istiyor hem de kaldırabiliyorsa, ki yalnızca bu Tanrı'ya uygundur, o zaman kötülüklerin kaynağı nedir? Ya da O kötülükleri niçin ortadan kaldırmamaktadır?" Bkz. John Hick, *Evil and the God of Love*, Macmillan, London, 1985, s.5 (*On the Anger of God*, chap. 13, trans. by William Fletcher in *The Writings of the Ante-Nicene Fathers* (Grand Rapids, Michigan: Wm. B. Eerdman), vol.vii,1951)

5 Hume, David, *Din Üstüne*, çev: Mete Tunçay, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1979, s.165

teist sistemin de büyük bir çelişki içinde olacağı iddia edilir.[6] Bu nedenle, kötülük problemi ateistlerin en büyük dayanaklarından biri olagelmiştir.

Klasik Yunan mitolojilerinde ise kötülüğün kaynağı; yaratılan ilk kadın Pandora'ya Zeus tarafından verilen esrarlı kutuyu, açmaması gerektiği halde, merakına yenik düşerek açması ve kutuda bulunan hastalık, keder, ıstırap, yalan, riya, şehvet gibi insanları rahatsız eden ve onların felaketlerini hazırlayan her ne varsa dünyaya yaymasıdır.[7] Hristiyan teolojisinde düşüş ve kasti itaatsizliğin neden olduğu "aslî günah"ın da sorumlusu yine kadın figürü ile özdeşleştirilmiştir.[8].

Bu oldukça genel bilgilerden sonra Lucianus'un metinlerinde kötülük probleminin nasıl ele alındığına geçebiliriz.

1- Lucianus'un Metinlerinde Theodise ve Kötülük Problemi

1.1- Tanrı ve Kötülük

Politeizm'de teknik anlamda bir Tanrı-kötülük ilişkisinden söz etmek mümkün değildir. Çünkü bu dinlerin tanrıları, hem insanlar gibi kader yahut zorunluluğa bağımlıdırlar hem de iyilik ve kötülüklerin yer aldığı dünya –nasıl işlemesi gerektiği önceden belirlendiği için- onların denetimi altında değildir.[9] Lucianus'ta, tanrı ve kötülük arasında doğrudan bir ilişki olmadığı "mantıksal vargı" olarak görünmektedir. Çıkarımsal ifade ise; tanrılara tapınmanın anlamsızlığıdır.

Tek tanrıya ve Yunan tanrılarına duyulan inancın birbiriyle çekiştiği bir dönemde yaşayan Lucianus'un, "tanrı" derken tam olarak hangi sıfatlara sahip bir tanrıyı kastettiğini metinlerinden anlamak güç görün-

---

6 Aydın, Mehmet, *Din Felsefesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1990, s.120

7 Can, Şefik, *Klasik Yunan Mitolojisi*, İnkılap ve Aka kitabevleri, İst., 1970, s.16

8 Bkz.Charles Werner, *Kötülük Problemi*, Kaknüs yay., İst., 2000, s.83-87; Susan Neiman, *Modern Düşüncede Kötülük Alternatif Bir Felsefe Tarihi*, çev.: Ayhan Sargüney, Ayrıntı yay., İst., 2006

9 William Fulton, "Theodicy", *Encyclopedia of Religion and Ethics*, (ed. By JamesHastings), vol.12, New York, Second Impression, 1934, s.289

mektedir. Platon gibi[10] Lucianus da Olympos tanrılarının gerçek tanrı olmadığını belirterek eleştirir ve anlatılanlara yalan gözüyle bakar.[11] Ancak Platon "iyi ve adaletli" bir tanrı fikri ortaya koyarken Lucianus bir tanrı tasviri yapmamaktadır.

Lucianus, "yasacının buyrukları"ndan bahseder. Bu yasacı, Yunan tanrılarının üzerinde bir güç olarak görünmektedir. Yunan tanrılarının yaşantıları, yasacının koyduğu buyruklara aykırıdır.[12] "Yasacı", Lucianus'un tasavvur ettiği yüce bir tanrı mıdır? Bu soruya, şimdilik kesin bir şekilde "evet" cevabını maalesef veremiyoruz.

Lucianus, "Tanrıların konuşmaları" adını verdiği metinde, Olympos tanrılarının gündelik yaşamlarını anlatır ve anlatırken de tanrılık sıfatlarıyla uyuşmayan fiilleri okuyucusuna dolaylı bir üslupla göstermeye çalışır. Zaman zaman Homeros ve Hesiedos'un şiirlerinde övgü dolu sözlerle anlatılan tanrıların, gerçekte anlatıldığı kadar kudretli olmadıklarını ortaya koyar.[13]

Tanrı kötülüklerin sebebi midir? Bu sorunun cevabı, Lucianus'un anlattığı tanrılar sisteminde, hayır şeklindedir. Dünya üzerinde insanların maruz kaldığı kötülüklerin faili olmak yerine, kötülüklerden etkilenen tanrılar görüyoruz. Örneğin, Hephaistos topal, vaktiyle Tartaros da zincire vuruluydu.[14] Ahlaki kötülüklerin dışında doğal kötülükler olarak nitelendirilen, doğuştan gelen birtakım özürler tanrılar arasında görülmektedir.[15] Aynı zamanda, Tanrılar birbirini de cezalandırmaktadır.[16]

---

10 *"Bizce bütün bu masalların hepsi yalandır. Tanrı'dan kötülük geleceğine inanmamalı gençlerimiz."*. Bkz. Platon, *Devlet*, çev: Sabahattin Eyüboğlu, Remzi kitabevi, İst., 1985, s.82 (391 c-d)

11 Samsatlı Lucianus, *Seçme Yazılar I-II-III*, Çev. Nurullah Ataç, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1999, s.251

12 Samsatlı Lucianus, *a.g.e.*, s.324 vd.

13 Bkz. Samsatlı Lucianus, *a.g.e.*, s.252

14 Samsatlı Lucianus, *a.g.e.*, s.254

15 Homeros'un İlyadası'nda bunun sebebi iki şekilde açıklanır. Birinciye göre babası Zeus, Hera ile kavga ederken Hephaistos annesinin tarafını tutmuş, buna kızan Zeus oğlunu Lemnos adasına fırlatmış ve Hephaistos bu yüzden sakat kalmıştır. İkinci efsaneye göre Hephaistos sakat doğmuş, bu durumdan utanan annesi onu Olympos'tan aşağı fırlatmış ve

Peki tanrıların maruz kaldığı kötülükler kim tarafından gerçekleştiriliyordu? Tanrılar, kendi yaptıklarının cezasını mı çekiyorlardı? Tanrılar da insanlar gibi Moiraların buyrukların yerine getiriyorlarsa tek üstünlükleri ölümsüz olmaları mıydı? Bu soruları sorarak Lucianus Yunan tanrı anlayışına hakim politeizmin çöküşünü hızlandırmış görünmektedir.

1.2- Kötülük Problemi ve İnsan Hürriyeti

İnsanın hürriyeti, theodise içinde bir paradoks oluşturmaktadır. Eğer insan hür bir iradeye sahipse, Tanrı, kötülük için kullanılan bir iradeye mani olamaz, dolayısıyla yapılan kötülüklerden Tanrı sorumlu değildir. Tanrı'nın kontrol edemediği ya da kontrol etmek istemediği bir varlığı yaratması doğru mudur? Buna karşılık, eğer insan hür bir iradeye sahip olarak yaratılmamışsa ceza ve mükafat da anlamsızdır. İşte bu paradoks içinde Lucianus, masum insanların maruz kaldığı kötülüklerin gerekçesini anlamaya çalışır. Gerekçesi olmayan kötülükleri meydana getirdiğine inanılan "kader"in tanrılar üzerinde bir güç olması, kötülükler sebebiyle tanrıların sorgulanmasını da anlamsız kılmaktadır.[17]

Yunan mitolojisinde "kader", Moiralar adı verilen Klotho, Lakhesis ve Atropos adında üç kız kardeşin eğirdikleri iplerdir. Dünyada ne olursa hep Moiralar'ın buyruğu ile olduğuna inanılır.[18] Tanrılar Moiraların buyruklarını önceden bilebilirler.[19] Ancak Moiraların tayin ettiklerini değiştiremezler.

Hephaistos 'u nereidler büyütmüştür. Bkz. *İlyada*, Homeros ; çev. Azra Erhat, A. Kadir, İstanbul : Sander Kitabevi, 1967

16 Bkz. Samsatlı Lucianus, *a.g.e.*, s.315

17 Samsatlı Lucianus, *a.g.e.*, s.256-257

18 Samsatlı Lucianus, *a.g.e.*, s.107; s.251 "Moiralar, her kişinin kaderinin ve bu dünyadaki nasibinin temsilcileridir. Başlangıçta her bir insanın ayrı bir "Moira"sı vardı ve bu, onun bu dünyadaki nasibi (ömür, mutluluk, mutsuzluk, vs...) anlamına geliyordu. Bu soyutlama, giderek, hızla bir tanrısal varlık halini aldı." Bkz. Grimal, Pierre, *Mitoloji Sözlüğü Yunan ve Roma*, Sosyal yay., s.513

19 Samsatlı Lucianus, *a.g.e.*, s.342

Tanrılar, Moiraların verdikleri bir kararı değiştirme iradesinden yoksunken, onlara saçı saçıp kurban kesmenin insanlara hiçbir faydası olmayacaktır.[20] Moiralar'ın buyruğu altındaki tanrılara saçı saçıp kurban kesmek, tanrıların üstünlüğüne saygı göstermek, insanların iyi yürekliliğindendir. Moiralar'ın buyruğu altındaki Tanrıların ölümsüz olmaları, onların insanlardan üstün sayılmaları için yeterli değildir. Hatta ölümsüz olmaları insanlardan aşağı olmalarına sebeptir. İnsanlar ölür ve hürriyete erer, ancak tanrıların varlıklarının sonu olmadığı gibi köleliklerinin de sonu yoktur.[21] Lucianus'un bu yaklaşımı felsefe tarihi içinde özgün görünmektedir.

Lucianus, teorik olarak insanların öbür dünyada hak ettiği cezayı görmesini doğru bulur. Ancak, insanların dünyada yaptığı iyi ve kötü işleri Moiralar daha ilk günden belirlemişlerse, onlar Moiraların elinde adeta kralın emriyle öldüren cellat gibidirler. Cellat nasıl ki sadece kralın emrini uyguluyorsa, insanlar da Moiraların belirlediği hayatı yaşar. Aynı şekilde iyiliklere verilen mükâfat da böyledir. Nasıl ki, uşağı ile başka birine yardım eden kişi iyilik yapmış, uşağı sadece emri yerine getirmişse, dünyada iyilik yapan da sadece Moiraların buyruğunu yerine getirmiştir.[22]

Lucianus, kader üzerine yazdıkları ve sorguladıklarıyla, kaderin birey yaşamındaki aktif rolünün baskın olduğunu, bu nedenle de bireysel hürriyetten bahsedilemeyeceğini düşünür. Şayet kader, kişinin fiillerinin belirleyicisi ise fiillere verilen ceza ve mükâfatın anlamı yoktur. Çünkü kader daha önceden zaten ağlarını örmüştür.[23]

Lucianus metinlerinde karşılaştığımız bir diğer olgu ise, insanlar arasındaki zengin fakir ayrımının getirdiği olumsuz durumun psikolojik analizidir.[24] İnsanlar arasındaki adaletsizlik ve eşitsizliğin getirdiği acı ve ız-

20 Samsatlı Lucianus, *a.g.e.*, s.252

21 Samsatlı Lucianus, *a.g.e.*, s.253

22 Samsatlı Lucianus, *a.g.e.*, s.107-108

23 Samsatlı Lucianus, *a.g.e.*, s.108; s.255

24 Bkz. Samsatlı Lucianus, *a.g.e.*, s.205–222

dıraplar, eğer sabır gösterilirse, öte dünyada bir üstünlüğe dönüşecektir. Bu dünyadaki adaletsizlik, öte dünyada tersine bir durum arz etmektedir.[25]

2- Zeus'un Bozulması

Tanrısal olanın kişisel tezahürü olan Zeus'u, kaderin elinde keser ve burgu konumuna indirgeyen Lucianus, Yunan tanrılarının en yücesinin dahi kader karşısında aciz bir konumda olduğunu okuyucularına gösterir.[26]

"Zeus'un bozulması" adlı metninde Lucianus, tanrılara dualar ederek onlardan bir şeyler istemenin bayağı insanlara yakışan bir tutum olduğunu belirterek, Zeus'la bir diyalog oluşturmuştur. Lucianus, oluşturduğu bu diyalogda Zeus'un karşısına Kyniskos'u yerleştirir. Kyniskos'un sorularına Zeus'un verdiği cevaplar, kendi kudretini zedeler niteliktedir. Lucianus bu yazı tarzıyla, Zeus'un bozulmasını "Zeus" tarafından gerçekleştirmiştir.[27]

Homeros'un mısralarına göre Zeus bütün öteki tanrıları toplayıp onlara çıkışarak, bütün dünyayı altın bir zincire asmakla tehdit edermiş. Şairin söylediğine bakılırsa bütün tanrılar Zeus'un sarkıttığı altın zincire asılsalar bile onu aşağı çekemezlermiş, ama O isterse "Toprakla, denizle birlikte onları kolayca yukarı çıkarıverirmiş." Bu mısraları duyunca Zeus'un gücüne hayranlık duyan ve titreyenler o altın zinciriyle ve tehditleriyle birlikte incecik bir ipliğe -Moiraların eğirdiği ipliğe- bağlı olduğunu Zeus'un ağzından dinleyince, tüm hayranlıkları bitiverir. Övünmek Zeus'un değil, Klotho'nun hakkı; öyle ki o, tıpkı balıkçıların küçük balıkları oltalarıyla tutup havaya kaldırmaları gibi onu kaldırıv-

25 Samsatlı Lucianus, *a.g.e.*, s.118–119; "Düş yahut Horoz" başlıklı metninde(Bkz.,s.205-222);Mikyllos adındaki fakir ayakkabıcının mala olan düşkünlüğünden vazgeçmesi anlatılır". "Ahrete Varış Yahut Tyrannos" başlıklı metinde ise (Bkz. s.111–125) Mikyllos'un mala olan hırsından vazgeçmesi neticesinde öldükten sonra bir kaygı taşımadığı anlatılır.

26 Samsatlı Lucianus, *a.g.e.*, s.252–253

27 Bkz. Samsatlı Lucianus, *a.g.e.*, s.251–258

eriyor.[28] Lucianus'un bu ifadeleri, "Zeus'un iradesini kadere boyun eğme düzeyine indirmiştir."[29]

Lucianus Zeus'a şu soruları sorar: "Kader karşısında eli kolu bağlı kalan tanrılara, nimetlerini esirgemesinler diye neden kurbanlar kesilerek dualar edilir? Mademki dualarımız, alnımıza yazılmış felaketleri bizden uzaklaştırmaya yaramıyorsa ve talihimizde olmayan bir nimete erdiremiyorsa biz tanrılara tapınmakla ne kazanıyoruz?"[30] Lucianus'un bu çarpıcı sorularına Zeus bir cevap vermez. Yazar, yargıyı askıda bırakan bu üslubu ile okuyucularına problemin varlığını hatırlatarak, onları düşündürmeyi amaçlamış görünmektedir.

Lucianus'un metinlerinden, Olympos tanrılarının eski ihtişamını yitirmeye başladığı bir dönem olduğunu öğreniyoruz. "Dostluk tanrısı, arkadaşlık tanrısı, aile ocağını gözetleyen, konuk haklarını koruyan, şimşeklerini yağdıran, edilen yemini unutmayan, bir buyruğuyla gökleri gürleten, şairlerin vezin hatırına, aksayan mısrayı doldurmak için yeni sıfatlar uydurduğu Zeus'un çatırdayan şimşeği ve ürküten yıldırımı nerede? Tapınaklarda günbegün artan hırsızlıklar karşısında neden bir şey yapmıyor?"[31] Bu çarpıcı soruların üstüne Giritlilerin, Zeus'un öldüğünü anlattıklarını ve bir taş diktiklerini söyler ve sessizliğe devam ederse herkesin buna inanacağı tavsiyesinde de bulunur.[32]

Sonuç

İnsanların, yaşadıkları çoğu acı ve kederle sonuçlanan olayların tanrı ile ilişkilendirilip sorgulanması kötülük probleminin temelini oluştur-

---

28 Samsatlı Lucianus, *a.g.e.*, s.252

29 Gilson, Etienne, *Tanrı ve Felsefe*, çev: Mehmet Aydın, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1986, s.21

30 Samsatlı Lucianus, *a.g.e.*, s.252

31 Samsatlı Lucianus, *a.g.e.*, s.293-294

32 Samsatlı Lucianus, *a.g.e.*, s.295

maktadır. Dünya üzerinde yaşanılan kötülükler[33], kader, insan hürriyeti ve adalet kavramları üzerinden anlaşılmaya çalışılır. Kader'in etkin olduğu düşüncelerde insan hürriyetinin sınırları sorgulanırken, bu sınırlı hürriyetin fiilleri neticesinde verilen ceza ve mükâfatın da ne kadar adil olduğu sorgulanır. Lucianus kötülüğün sebebini anlamaya çalışırken, bu sorgulamalara, oluşturduğu diyaloglarda, cevap vermekte güçlük çeken Yunan tanrılarının tahtını da güçlü bir şekilde sallamış görünmektedir. Çünkü Lucianus'un kötülük problemine yaklaşımı tanrıları sorgulamasıyla başlamıştır.

Lucianus, kötülerin ilerlediğini ve bolluk içinde yaşadıklarını; iyilerin ise türlü haksızlığa, hakarete maruz kaldığını, yoksulluk, hastalık ve türlü belalarla uğraştığını hatırlatır. İyilerin öte dünyada mutluluğa erişmesini, kötülerin ise cezalandırılmasını anlamsız bulur. İstemeden kötülük yapan birinin öte dünyada ceza çekmezken, istemeden iyilik yapanın ise mükâfatlandırılması zaten gereksizdir. İyilik yapan da kötülük yapan da sadece Moiranın buyruğuna uymuştur. Madem her şey önceden Moiralar tarafından belirlenmiş, o halde ceza ve mükâfat anlamsızdır.[34] İnsan hürriyetinin olmadığı yerde cezanın ve mükâfatın anlamsızlığını vurgulayan Lucianus, bireyin iyi ve kötü tercihler yaparken özgür bir iradeye sahip olması gerektiğine dikkat çeker. Kötülüklerin tanrısal gerçeklik içerisinde değerlendirilemeyeceğinin farkındadır.

İyi ve kötü ile dünya bir bütündür. Bu bütün içinde iyi gibi kötünün de bir yeri vardır. Dünya bu haliyle kötünün olmadığı bir dünyadan daha az mükemmel değildir, önermesi "Tanrının yaratabildiği en iyi dünya" ilkesiyle teizmin sonsuz yaratma kudretine sahip Tanrısını sınırlandırmış olmamakta mıdır? Theodise bu açıdan en çok teizmin, sonra ateizmin sorunudur.

---

33 Dünya üzerinde yaşanılan kötülükler genel olarak ikiye ayrılır: Ahlâkî Kötülükler, Doğal(fizikî) Kötülükler. Daha geniş bilgi için bakınız. Metin Yasa, *Tanrı ve Kötülük*, Elis yay., Ankara, 2003, s. 17-20; Richard Swinburne, *Tanrı Var Mı?*, çev: Muhsin Akbaş, Arasta Yay., Bursa, 2001, s.87-101

34 Samsatlı Lucianus, *a.g.e.*, s.257-258

Kötülük problemi bağlamında Lucianus'un metinlerinden genel olarak şu cümle çıkarılabilir; insanlar tanrıları ölümsüzlükleri nedeniyle onurlandırsalar, geleneksel törenler ve tapınmalara katılsalar bile, onlardan duyulabilecek tüm korkular ve adaklar aracılığıyla lütuflarını kazanmaya yönelik tüm girişimler yersizdir.

Sonuç itibarıyla yazarımız, yaratıcı hayal gücüyle oluşturduğu mizansen aracılığıyla fikirlerini okuyucularına anlaşılır ve rahat bir üslupla anlatmıştır. Sorduğu çetin sorular karşısında tanrıların tutumlarını ve öfkelerini oldukça canlı bir şekilde okuyucusuna hissettirmektedir. Tanrı ve kötülükler gibi anlaşılması zor bir konuda bile kitlelere hitap etme ustalığını göstermiştir.